

Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi
Journal of History Culture And Art Research

E-ISSN: 2147-0626 CİLT/VOLUME: 14 • SAYI/İSSUE 1 • (HAZİRAN/JUNE): 1-20

KARABÜK'TE TÜRK İSKÂNİ VE TÜRKÇE YER ADLARI

Turkish Settlement and Turkish Place Names in Karabuk

Cevdet Yakupoğlu

Prof. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı,
Kastamonu, Türkiye

Prof. Dr. Kastamonu University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of
History, Kastamonu, Türkiye

cyakupoglu@kastamonu.edu.tr

 0000-0002-9637-6314

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 10.06.2025

Kabul Tarihi / Accepted: 18.06.2025

Yayın Tarihi / Published: 30.06.2025

Atıf: Yakupoğlu, Cevdet. "Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları". *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi* (TAKSAD) 14/1 (Haziran 2025), 1-20

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15746979>

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Yayıncı/Publisher: Karabuk University • <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taksad>

KARABÜK’TE TÜRK İSKÂNI VE TÜRKÇE YER ADLARI

Öz:

Batı Karadeniz bölgesi şehirlerinden biri olan Karabük, Türkiye Cumhuriyeti döneminde il olma statüsü elde etmiş genç yerleşim yerlerinden biridir. Ancak Karabük iline bağlı Safranbolu ve Eflani ilçelerinin çok daha eskiye uzanan köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Bu noktada Karabük’ün Türkler tarafından fethi ve bölgedeki Türk iskânının özellikleri incelenmek istendiğinde öncelikle Safranbolu’nun tarihinin ele alınması icap etmektedir. Çünkü Araç ve Soğanlı çaylarının birleştiği bir mevkide kurulmuş olan bu günkü Karabük, geçmişte Safranbolu kazası sınırları içerisinde bulunmakta idi. Safranbolu’nun Türkler tarafından fethi ise ilk olarak 11. yüzyıl son çeyreği içerisinde vuku bulmuş, devamındaki asırda ise bu belde Türkler ile Bizanslılar arasında birkaç defa el değiştirmiştir. Nihayet 12. yüzyılın sonlarında Safranbolu kesin olarak Türk egemenliğine katılmıştır. Türklerin Karabük-Safranbolu hattında egemen olmaları ve bu yöreyi bir Türk yurdu haline dönüştürmeleri elbette ki sadece askerî ve siyasi gelişmelerin sonucunda vuku bulmamıştır. Bilakis bu fetih ve iskân sürecinin tamamlanmasında bölgedeki sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin büyük önemi vardır. Bu bağlamda Türklerin Karabük yöresini vatan tutmaları hadisesinin en önemli tanıklarından biri bölgede tespiti mümkün olan Türkçe yer ve mevki adlarıdır. Bu adların büyük bir kısmı Selçuklular ve Beylikler zamanında bölgede meydana gelen fetih ve iskân süreci içerisinde ortaya çıkmıştır. Sözü edilen yer adlarının kaynağı öncelikle Türk boyları ile bu boylara bağlı alt oymak, aşiret ve obalardır. Nitekim bölgeyi yurt tutan Türk toplulukları yerleştikleri yerlere doğal olarak kendi tarih ve kültürlerine ait isimler vermişlerdir. Bu çalışmada günümüzdeki Karabük il merkezinin geçmişte içinde yer aldığı Safranbolu havalisindeki Türk fetih süreci ve devamında gelen iskân hadisesi, yer adlarına dayalı olarak ele alınmış, bölgedeki yer adlarının nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı üzerine tespitler yapılmıştır. Bu şekilde yöreye ait Türk yer adlarının mazisinin 12. yüzyıla kadar inmiş olduğuna dair belge niteliğinde Türkçe Yer Adları Havuzu ortaya konulmuştur. Bugün Karabük’e bağlı olan Eskipazar, Ovacık ve Yenice ilçelerinin iskân tarihi ise başka bir araştırmaya bırakılmıştır.

Anahtar kelimeler: Karabük, Safranbolu, İskân Tarihi, Türk Boyları, Yer Adları

TURKISH SETTLEMENT AND TURKISH PLACE NAMES IN KARABUK

Abstract:

Karabük, one of the cities of the Western Black Sea region, is one of the young settlements that gained the status of a province during the Republic of Turkey. However, districts of Karabük province such as Safranbolu and Eflani have a deep-rooted history that goes back much further. At this point, when it is desired to examine the conquest of Karabük by the Turks and the characteristics of the Turkish settlement in the region, it is necessary to first address the history of Safranbolu. Because today's Karabük, which was established at a location where the Araç and Soğanlı streams meet, was within the borders of the Safranbolu district in the past. The conquest of Safranbolu by the Turks first occurred in the last quarter of the 11th century, and in the following century, this town changed hands between the Turks and the Byzantines several times. Finally, at the end of the 12th century, Safranbolu was definitely included in Turkish sovereignty. The Turks' dominance in the Karabük-Safranbolu line and their transformation of this region into a Turkish homeland did not occur only as a result of military and political developments. On the contrary, the social, economic and cultural developments in the region were of great importance in the completion of this conquest and settlement process. In this context, one of the most important witnesses to the event of the Turks making the Karabük region their homeland are the Turkish place and location names that can be determined in the region. A large part of these names emerged during the conquest and settlement process in the region during the Seljuk and Beylik periods. The source of the mentioned place names is primarily Turkish tribes and sub-clans, clans and nomads affiliated with these tribes. In fact, Turkish communities that settled in the region naturally gave names belonging to their own history and culture to the places they settled. In this study, the Turkish settlement in the Safranbolu region, where the current Karabük city center was located in the past, was examined based on place names, and determinations were made on how and when the place names in the region emerged. In this way, the Turkish Place Names Pool has been presented as a document proving that the history of Turkish place names belonging to the region goes back to the 12th century. The settlement history of Eskipazar, Ovacık and Yenice districts, which are currently connected to Karabük, has been left to another research.

Keywords: Karabük, Safranbolu, Settlement History, Turkish Tribes, Place Names.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

Giriş

Karabük yöresinde Türk fetih ve iskân sürecinin safhalarını ortaya koyabilmek ve bu iskânın belgeleri olan yer ve mevki adları üzerinde inceleme yapabilmek için öncelikle bu havalinin Türkler tarafından fethini ele almak gerekir. Bizans ve öncesindeki ilk çağlarda eski Türk topluluklarının doğrudan ya da dolaylı bir şekilde bugünkü Karabük-Safranbolu yörelerine gelmiş olmaları ve bu havalide yerleşmiş bulunmaları ihtimal dâhilindedir. Ancak bu konunun uzman araştırmacılara bırakılması daha uygun düşmektedir.

Karabük yöresinin ciddi oranda ve kesif bir şekilde Türk fethine açılma süreci, Selçuklu sultanı Alp Arslan (1064-1072)'ın Bizans'a karşı kazandığı Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071) sonrası Selçuklu akıncılarının bugünkü Batı Karadeniz bölgesine ulaşmalarıyla başlamıştır. Dönemin Türk beylerinin liderliğindeki bu akıncılar, önlerine çıkan Bizans birliklerini bozguna uğratarak Kastamonu üzerinden Safranbolu yöresine ulaşmışlardır. Ancak bu ilk akınlar sonucunda bölgede henüz kalıcı bir Türk yerleşmesinin sağlanması mümkün olmamıştır. Bilhassa 1096 yılında başlayan Haçlı Seferleri'nin Türkiye Selçukluları üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle Türkler Anadolu'da sahillere başta olmak üzere bir kısım yerleri Bizans'a terk etmek durumunda kalmışlar ve iç bölgelere çekilmişlerdir. Devamında gelen yeni gelişmeler ise Türklerin lehine olmuştur.

Aşağıda 11. yüzyıl son çeyreğinden itibaren bugünkü Karabük yöresinin Türkler tarafından fethi hadisesi ele alınmış, Selçuklu-Beylikler dönemi bölge tarihi özetlenmiş, devamında ise Türklerin bölgeyi yurt tutmalarının nişaneleri olarak yer ve mevki adları incelenmiştir. Söz konusu inceleme esnasında Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu kazasının 15. yüzyıl son çeyreği ile 16. yüzyıl ilk çeyreğine ait vakıf belgeleri ve tapu-tahrir defterleri birinci derece kaynak olarak kullanılmıştır. Esasen vakıf ve tapu-tahrir defterleri, Karabük (Safranbolu) yöresinin sosyal, kültürel, ekonomik, dinî ve tasavvufî tarihini aydınlatma noktasında büyük öneme sahiptirler. Nitekim 1470'li yılların sonunda hazırlandığı tespit edilen bir tımar defterinde Safranbolu yer adlarına dair kısa ama kıymetli veriler elde edilmiştir.¹ Karabük yöresi iskân tarihi ve yer adları üzerine Yavuz Sultan Selim (1512-1520) devrinde hazırlanmış Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri'nin de özel bir yeri bulunmaktadır.² Bu defterde Taraklıborlu/Safranbolu vakıf belgeleri bünyesinde çok sayıda yer-mevki ve şahıs adına tesadüf olunmaktadır. Bu kayıtların başlangıcı 14. yüzyıl başlarına ve dolaylı yollardan 13. yüzyıla kadar indiği için söz konusu vakıf defteri, Karabük yöresinin Selçuklu-Beylikler ve ilk dönem Osmanlı yerleşim tarihi üzerine vaz geçilmez bir kaynak özelliği taşımaktadır. Şöyle ki bu defter hazırlanırken, kendisinden önce tertip edilmiş olan daha eski vakıf kayıtlarından istifade edilmiştir. Ayrıca bu vakıf defterinde, her hangi bir hükümdar ismi zikredilmeden kadîm beyler (eski beyler), kadîm mülk issileri (eski mülk sahipleri), ümerâ-i mâzî (eski beyler), selâtîn-i mâzî (eski sultanlar) gibi tabirlere rast gelinmektedir. Bu tabirlerle kendilerine işaret olunan zevattan bir kısmı, Selçuklu dönemi idarecileri ile Çobanoğulları Beyliği'nin varisleri olarak yörede bir müddet idare tesis etmiş bulunan beylerdir.³ Bu bağlamda defterde zikri geçen Safranbolu vakıf belgelerinin 13. yüzyıl ilk yarısına kadar inen bir geçmişinin olduğunu söylemek mümkündür.

Safranbolu-Karabük yöresi iskân tarihi ve yer adlarının tespiti noktasında bir diğer önemli kaynak 16. yüzyıl başlarına ait 51 numaralı Bolu Sancağı Mufasssal Tahrir Defteri'dir.⁴ Bu defter; yer, topluluk ve şahıs adları, yaylaklar, kışlaklar, avcı kuş yetiştiriciliği, çeltik üretimi, vergiler vb. konularda mühim bilgiler ihtiva etmektedir. Söz konusu defterdeki bilgileri destekleyen diğer bir kaynak ise 438 numaralı muhasebe icmal-

¹ Bkz. K. Ziya Taş, "Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri", *Osmanlı Tarih Araştırmaları Dergisi* 7 (1996), 427-471.

² *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri*, İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi (İBK. MCO.), No.15.

³ Cevdet Yakupoğlu, *Bartın Vakıfları (1214-1514)* (Bartın: Bartın Valiliği Yayınları, 2010), 15-16.

⁴ *Bolu Sancağı Mufasssal Tahrir Defteri*, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri (COA. TD.), No.51.

evkâf tahrir defteridir.⁵ Bu defterin Bolu Sancağına tahsis edilmiş kısmında Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu vakıfları ile ilgili özet bilgiler bulunmaktadır. İlgili bu defter daha önce hazırlanmış 1515-1519 tarihli tapu-tahrir ve vakıf defterlerinin özetini yansıtan bilgiler içermektedir. Bu defterden de yer adları bağlamında yararlanılmıştır. Safranbolu-Karabük havalisi yer adlarının incelenmesine yönelik olarak başka vakıf ve tımar defterleri de mevcut olup, bunlar Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (COA.), Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü (TKGM) ile Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) arşivlerinde bulunmaktadır.⁶

1. Karabük Yöresinin Türkler Tarafından Fethi ve Selçuklu Egemenliğinin Tesisi

Büyük Selçuklu sultanı Alp Arslan'ın liderliğinde 1071 yılında Bizans'a karşı kazanılmış olan Malazgirt Zaferi'ni müteakip Selçuklular Anadolu içlerinde ilerleyerek bugünkü Karabük yöresine de ulaşmışlar, yörenin yerel Bizanslı idarecileri ile sıcak çatışmalara girmekten çekinmemişlerdir. Şöyle ki Türk akıncı beylerinden Tutak, Artuk Bey, Dânişmend Gazi gibi Türk beylerinin gaza akınları kısa süre içerisinde Çankırı, Kastamonu, Sinop ile bugünkü Karabük, Bartın ve Zonguldak yörelerinde etkisini hissettirmiştir. Türk birliklerine mensup küçük gruplar, Bizans'a ait arazilere girerek yeni fetihlerde bulunmuşlar ve kendilerine yeni yurtlar açmışlardır. Bu faaliyetler sırasında Bizans'ın bölge idarecileri ve o çevrede işleri olan diğer askerî-idari yöneticiler ciddi bir Türk tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardır. Kastamonu bölgesinde kendisine ait çiftliğini 1074 senesi dolaylarında ziyaret ederek burada bir süre konaklayan Bizanslı generallerden Aleksios Komnenos, söz konusu coğrafyada Türk birlikleri ile karşılaşarak onlarla çatışmaya girmiş, İstanbul'a dönebilmek için Ereğli liman kasabasına ulaşmaya çalışmış, batı yönünde yolculuğa çıkarak Kastamonu-Safranbolu-Devrek-Ereğli hattı boyunca ilerlemiştir. Bu esnada Türk akıncılarının tacizine ve saldırılarına maruz kalmış bulunan Aleksios, kara yoluyla Ereğli'ye varmayı başarabilmiştir. 1073-1075 yılları arasında Selçuklu beylerinden Artuk ve Tutak'a bağlı Türk birlikleri Kuzeybatı Anadolu'da Sakarya Irmağı'na hatta Üsküdar önlerine kadar akınlar icra ederek Bizanslı generallere karşı üstün başarı elde etmişlerdir. Bununla paralel olarak 1075 yılı ve devamında gelen on yıl boyunca büyük başarılarla imza atan Selçuklu hanedanından Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın Bizans'ı Kuzeybatı Anadolu'da baskı altında tutması sayesinde Türkler Çankırı-Kastamonu-Sinop-Ereğli arasında yeni fetihlere yönelmişlerdir. Diğer yandan Selçuklu komutanlarından Kara Tegin'in Kuzey Anadolu'daki askerî faaliyetleri de Karabük yöresi Türk fetihler tarihi içerisinde güzide bir yer tutmaktadır. Nitekim Kara Tegin, 1075-1085 yılları arasında Çankırı-Kastamonu ve Sinop'u fethederek bu havalide yarı bağımsız bir beyliğin temellerini atmıştır. Hatta bu Türk beyi, fetihlerinin devamında Türk birliklerinin başında olarak Amasya ve Ereğli gibi sahil kasabalarının güney kesimlerine de ulaşmış, ancak bu yörelerde kalıcı olamamıştır. İznik'te Süleymanşah'ın yerini almış olan vekili Ebu'l-Kasım (öl.1092)'ın Bizans'a karşı amansız bir mücadele içinde olduğu 1086-1092 yılları arasında da Batı Karadeniz'de Türk yığılmasının sürdüğü anlaşılmaktadır.⁷

Bu bilgiler Malazgirt Zaferi sonrası Türklerin Tutak, Artuk Bey, Süleymanşah, Kara Tegin ve diğer tecrübeli Türk beylerine bağlı olarak Amasya'dan Tosya'ya, Kastamonu'dan Safranbolu, Devrek ve Ereğli'ye kadar Kuzey Anadolu'da istedikleri gibi hareket kabiliyetine sahip olduklarına işaret etmektedir. Selçuklular

⁵ *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri*, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri (COA. TD.), No.438; Bu defterin neşri için bkz. 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II, nşr. Ahmet Özkılıç vd. (Ankara: BDAGM Yayınları, 1994).

⁶ Bkz. *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri*, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Defteri (COA. TK.GM.d.), No.382; *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Bolu, Cild-i Sâni*, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-i Kadîme Tapu-Tahrir Defteri (TKGM.KK.TT.d.), No.39-95/19.

⁷ Bkz. Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 93-110,173-179; Krş. Mikhael Attaleiates, *Tarih*, çev. Bilge Umar (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), 201-202,261-264,273,301-302; Anna Komnena, *Alexiad/Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1996), 124,132,142,166-168.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

daha 11. yüzyıl son çeyreği tamamlanmadan bugünkü Safranbolu-Karabük hattında Bizans aleyhinde ciddi bir baskı politikası tatbik etmeyi başaramışlardır. Bununla birlikte Selçuklu akıncılarının bugünkü Karabük yöresinde kalıcı bir fetih icra edip yerleşme politikası izlediklerine dair yeterli kanıt da mevcut değildir. Ayrıca bahse konu yüzyılın bittiği günlerde ve devamında gelen 12. yüzyıl başlarında Anadolu'da işler Selçukluların aleyhine gelişmeye başlamış, Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos (1081-1118)'ün Anadolu'da geliştirdiği etkin politika ve özellikle de Birinci Haçlı Seferi'nin olumsuz etkileri yüzünden Türk ilerleyişi Batı Karadeniz genelinde sekteye uğramıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti (1075-1308) hükümdarı Sultan I. Mesud (1116-1155) döneminde kardeşi Melik Arap, Selçuklu tahtını ele geçirebilmek amacıyla teşkilatlanmış ve kendisine bağlı kuvvetlerle birlikte Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerinde egemenlik kurmuştur. Melik Arap, kardeşi Sultan Mesud ve Dânişmendli Emîr Gazi ile birkaç defa harp etmiş, devamında ise Batı Karadeniz'de bazı noktaları fethederek bu havalide Bizans'ı tehdit etmeye başlamıştır.⁸ 1125-1127'li yıllardaki bu hadiseler esnasında Karabük-Safranbolu havalisinde Türk ilerleyişi yeniden hız kazanmıştır. Ancak Bizans imparatoru Ioannes Komnenos (1118-1143), bölgedeki Türk egemenliğine son verebilmek amacıyla 1130-1135 yılları arasında birkaç ayrı sefere çıkmış ve bunun sonucunda Kastamonu ve Çankırı'ya kadar olan yerleri yeniden ele geçirmiştir.⁹ Batı Karadeniz bölgesinde Selçuklu-Bizans arasında bir kısım toprakların karşılıklı el değiştirmesi, Sultan II. Kılıç Arslan (1155-1192)'in İmparator Manuel Komnenos (1143-1180)'a karşı 1176 tarihinde kazandığı Miryokefalon Zaferi'ne¹⁰ kadar sürüp gitmiştir.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Melik Şahinşah, Selçuklu tahtını elde etmek amacıyla kardeşine karşı mücadele başlatmış ve Çankırı-Kastamonu taraflarına egemen olmuştur. Melik Şahinşah, müttefiki Dânişmendli Yağıbasan'ın da desteğini alarak Kılıç Arslan'ı uzun müddet uğraştırmış, hatta 1160'ların başlarında Yağıbasan'ın desteğiyle Safranbolu taraflarına kadar askerî gücünü ulaştırmıştır. Yağıbasan, 1164 yılında Çankırı taraflarında ölmüş, Şahinşah ise kardeşi II. Kılıç Arslan'la olan mücadelesinde yetersiz kalarak bölgeyi boşaltmıştır. Bundan sonraki süreçte Selçuklu akıncı birlikleri Kastamonu ve Çankırı'nın batısında kalan Bizans topraklarını hedef seçmişler ve İstanbul yolu üzerinde bulunan Safranbolu yöresi ile Bolu istikametindeki bazı kasaba ve mevkileri ellerine geçirmişlerdir. İmparator ise derhal bir ordu ile harekete geçip Türkleri geri itmiştir.¹¹ Bu noktada 1176 yılı sonrasında bugünkü Safranbolu-Karabük yörelerinde Türk fetihleri devam etmiş olmakla birlikte Bizans'ın Batı Karadeniz'den elini çektiğini söylemek de mümkün değildir.

Sultan II. Kılıç Arslan'ın son yıllarında bu hükümdarın oğlu Melik Mesud (öl.1204), Ankara-Çankırı hattı ile Kastamonu'dan Eskişehir'e kadar olan geniş bir sahanın Selçuklu valiliğini elinde bulunduruyordu.¹² Adı geçen şehzade, bugünkü Safranbolu-Karabük-Eskipazar ile bu coğrafyanın kuzey hattında gaza akınlarına hız vererek bölgede Türk fetih ve iskân süreci açısından yeni bir dönemin kapılarını araladı. Nitekim Mesud, Bizans'ın sınır tecavüzlerine karşı yeni Bizans imparatoru III. Aleksios Angelos

⁸ *Ebû'l-Ferec Tarihi*, II, çev. Ö. Rıza Doğrul (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999), 360,361; *Süryanî Patrik Mihail'in Vakainamesi, İkinci Kısım (1042-1195)*, çev. H. D. Andreasyan (Ankara: 1944), 87-88; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 1993), 168-170.

⁹ Ioannes Kinnamos, *Historia (Ioannes Kinnamos'un Historiası)*, çev. Işın Demirkent (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001), 11-13; Niketas Khoniates, *Historia*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995), 12-14; *Ebû'l-Ferec Tarihi*, II, 365.

¹⁰ Khoniates, *Historia*, 123-133.

¹¹ Khoniates, *Historia*, 137.

¹² Şehzade, Selçuklu kaynağında Ankara meliki olarak gösterilmiştir. Bkz. İbn Bibi, *el-Evamirü'l-Alaiye Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçukname)*, I, çev. Mürsel Öztürk (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 41; Bizans kaynağında da aynı şekilde Ankara hükümdarı/valisi olarak tanımlanmıştır. Bkz. *O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates*, trns. Harry J. Magoulas (Detroit: Wayne State University Press, 1984), 260.

(1195-1203)'u uyardı ancak imparator, sınırlarının doğusundaki komşusu Melik Mesud'u ciddiye almayıp, onunla barış yapmaya da yanaşmadı.¹³ Diğer yandan Melik Mesud, imparatorun barış karşılığında yüksek meblağda bir vergi talep etti, imparator ise bu talebi kesin olarak reddetti. Bunun üzerine Mesud, imparatora ağır bir bedel ödetmek ve Bizans'a da büyük bir yıkım yaşatmak adına ordusunun başında harekete geçti. Bütün birliklerini toplayarak Bizans yönünde ilerledi ve dönem kaynaklarında *Dadibra* olarak zikredilen bu günkü Safranbolu (Zalifre/Borlu/Taraklıborlu) önlerine geldi. Hadiselerin akışına göre bu olay 1196 yılı Nisan-Mayıs aylarında vuku bulmuştur. Söz konusu tarihte Dadibra, bir kasaba büyüklüğünde yerleşim yerinden ibaret olmakla birlikte çevresinde kolay aşılamayacak surlara sahip muhkem bir hisarı bulunmakta idi. Melik Mesud, şehri/kaleyi çok şiddetli bir şekilde muhasaraya başladı. Şehzadenin emrinde ne kadarlık bir Türk kuvvetinin olduğuna dair kaynaklarda bir ipucu mevcut değildir. Ancak onun Ankara, Çankırı ve Kastamonu'ya sahip bir Selçuklu meliki olarak en az 4 bin kişilik bir mevcutla Dadibra önlerine geldiği anlaşılmaktadır.

Kuşatma tüm korkunçluğuyla devam etmesine rağmen şehir bir türlü düşürülemedi ancak Mesud kararlı bir şekilde muhasarayı sürdürdü. Muhasara hakkında bilgi veren Bizans kaynağı onun şehri fethetmeden geri dönmeyeceğine dair yemin ettiğini bildirmektedir. Bu sırada Bizans imparatoru Aleksios, Dadibra Kalesi önlerine gönderdiği adamları vasıtasıyla şehirdekilere direnmelerini ve kendisinin de kurtarıcı olarak en kısa sürede bölgeye intikal edeceğini haber verdi. Ancak bu sözünde durmadı veya vadini yerine getirecek teknik imkânlarla sahip değildi. İmparatorun kuvvetlerinin yardıma gelmemesinden dolayı bölgede hâlen Bizans'ın elinde olan komşu memleketlerdeki garnizonlardan da şehre yardım gelme şansı bulunamadı. Esasen Dadibra'ya yardım gönderebilecek askerî potansiyele sahip en etkili komşu memleket Ereğli liman kasabası idi. Ancak burası da Dadibra'ya çok yakın bir mesafede değildi. Türk şehzadesi Mesud'un Dadibra'yı muhasarası yaklaşık dört ay boyunca sürdü ve bu zaman dilimi boyunca şehirde halkı perişan eden bir kıtlık baş gösterdi. Hisar içine sıkışıp kalmış olan belde insanı ciddi oranda açlık tehlikesi ile karşı karşıya kaldı. Bu esnada Şehzade Mesud her geçen gün muhasaranın şiddetini artırıyor, kuşatma birlikleri içerisinde yer verdiği teknik ekibi boş durdurmuyor, kale çevresindeki tepelik alanlara yerleştirilmesini emrettiği dev mancınıklarla şehrin surlarına zarar verilmesini sağlıyordu. Bu mancınıklar ile kent içerisine büyük kaya parçaları fırlatılıyor ve ağır tahribatta bulunuluyordu. Türkler, şehir içerisine insan sağlığına zararlı bir takım maddeler de fırlatarak halkın teslim olmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Bunların kokuşmuş hayvan leşleri olma ihtimali yüksektir. Çünkü orta çağlarda kuşatmalarda bu şekil yollara sıklıkla başvurulmakta idi. Şehirde içilebilir su kaynakları da zarar gördüğü için halkın perişanlığı o ölçüde artmıştı.¹⁴

Muhasaranın beklenenden daha fazla uzaması üzerine imparatorun bölgeye yardımcı kuvvet gönderme kararı aldığı ve bunu uygulamaya soktuğu anlaşıyor. Nitekim Bizans yönetim kademesine mensup Theodore Branas (Alanların lideri Aleksios Branas'ın oğlu), Andronikos Katakalon ve Theodore Kazanes isimli üç subayın komuta ettiği bir imparatorluk yardımcı kuvveti yola çıkarak Bizanslıların Türkçe bir imlâ ile *Baba Dağı/Babadağı* adıyla adlandırdıkları garnizona geldiler ve burada kamp kurdular. Şehzade Mesud'a bağlı Türkler ise bunu öğrenir öğrenmez aniden yöreye gelerek Bizans garnizonunu basmak için pusuya yattılar. Şafaktan hemen önce çevreye görünmeden harekete geçtiler ve kaçmakta olan Bizans birliklerine baskın düzenlediler. Ağır kayıplar veren bu birlikler dağıtılarak etkisiz hale getirildi, ilave olarak ise birçok asker esir edildi. Hatta yukarıda adları geçen Bizanslı üç komutandan ikisi de esirler arasında

¹³ İmparator, tahta çıkmadan önce Ankara'ya gelerek Mesud'la görüşmüş ve onun desteğini almıştı. Bu nedenle mevcut imparator ise Mesud'a vergi vererek bu isyancıyı korumaktan vaz geçmesini önermişti. Bkz. *O City of Byzantium*, 253-254.

¹⁴ *O City of Byzantium*, 260.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

bulunuyordu.¹⁵ Bu son başarı Türklerin Dadibra önlerinde mevcut kuşatmayı devam ettirmeleri için son derece önemli bir dayanak oldu.

Şehzade Mesud, bu esir subayları ve askerleri elleri arkadan bağlı bir şekilde Dadibra Kalesi önlerine getirerek çevresinde dolaştırmaya başladı. Şehri savunan halka ve askerlere esirleri göstererek savunmacıların moralini bozdu. Selçuklu şehzadesi, kale yöneticilerine şehri ağır yıkımdan kurtarmaları ve halkın da canının daha fazla yanmasını önlemeleri için kendisine Dadibra şehrinin/kalesinin derhal teslim edilmesini istedi. Esasen Türklerin pusu atarak Baba Dağı'ndaki Bizans garnizonunu kılıçtan geçirmelerinden sonra artık Dadibra savunmacılarının şehrin elde tutulmasına dair bir ümitleri de kalmamıştı. Onlar Şehzade Mesud ve ordusunun kale önlerinden çekilmeye niyetli olmadığını da farkında idiler. Bu noktada her geçen gün ümitleri kırılan Dadibra halkı, Türk şehzadesi ile bir barış anlaşması imzalamayı ve şehri ona terk etmeyi kabul ve taahhüt ettiler. İki taraf arasında yapılan anlaşmaya göre Dadibra Kalesi içindeki Bizanslı halk çoluk çocuk, kadın erkek farkı gözetilmeksizin ve yanlarına alabildikleri bütün mallarıyla beraber şehri serbestçe terk edebilecekler, Türkler ise bu tahliye işlemi boyunca onlara ilişmeyecekler ve zarar vermeyeceklerdi. Gerçekten de kısa süre içerisinde Dadibra Kalesi'nde bulunan yüzlerce kişi Türklerin çevrede aldıkları güvenlik çemberi içerisinde kasabadan çıkarak uzaklaştılar. Şehzade Mesud, şehrin tamamen boşaltılmasını istediği için geride kimse kalmadı. Halktan bazı şahıslar ise Türklere vergi vererek şehirde oturmak ve işlerine devam etmek istemişlerdi. Ancak bunların bu talepleri şimdilik kabul edilmedi.¹⁶

Şehzade Mesud'un başarılı muhasarası ve özverili tahliye eyleminin sonunda Dadibra adı verilen bugünkü Safranbolu kasabası nihayet yeniden Selçukluların eline geçmiş ve bugün Karabük olarak bilinen yörenin fethi de tamamlanmış oldu. Şehzade Mesud, Anadolu'da Selçuklu sultan ve devlet adamlarının yıllardır itina ile takip ettikleri Türk iskân politikası çerçevesinde Dadibra şehrine Türk nüfus yerleştirerek burada yeni bir garnizon teşkil etti. Onun Dadibra'ya Kastamonu ile bugünkü Safranbolu arasına daha önce yerleştirilmiş veya henüz konar-göçer vaziyette çevrede birikmiş olan Türk/Türkmen/Oğuz boy ve topluluklarına ait yerleşik ve yarı yerleşik nüfus kaydirdığı anlaşılmaktadır. Selçuklu şehzadesi bu işlemi yaparken elbette ki Dadibra merkezine öncelikli olarak askerî personel, muhafız kıtaları, elinden iş gelen esnaf birimleri, imalat sektörüne dâhil olan usta ve sanatkârlar ile eli kalem tutan kâtip, vergi memuru, tercüman, din adamı, ulemâ ve benzeri seçkin bir kadroya ağırlık vermiş olduğu malumdur. Bunun dışında Dadibra'nın batısında ve güneyindeki tarıma elverişli alanlar ile yaylacılık faaliyetlerine uygun olan kuzeydeki dağlık alanlara ise kırsal kesimden getirttiği köylüleri ve konar-göçer Türkmenleri istihdam ettiği de aşîkârdır. Bunun yanında Melik Mesud'un yöreyi tam anlamıyla bir Türk yurdu ve Müslüman çehre kazanmış bir İslâm beldesi haline dönüştürmek için gerekli diğer işlemleri yürütmüş olması da icap etmektedir. Öyle ki Dadibra Kalesi'ne onun emriyle *kütval* ve şehirde yaşayan Müslüman reayanın şerî-hukuki-sosyal-kültürel iş ve işlemlerini yürütmek üzere de *kadı* tayin edilmiş olmalıdır. Selçuklu şehzadesinin şehirde cami, medrese ve hamam gibi dinî-kültürel yapıların inşasına başlanması talimatı vermesi hakkında ise kaynak yetersizliği yüzünden kesin bir hüküm yürütme imkânı yoktur.

Sonuç olarak Selçukluların Dadibra Kalesi fethi sonrasında şehri terk eden Bizanslı halk başka kasaba ve köylere göç ettiler, bir kısmı Dadibra Kalesi'ne yakın yerlerde yerleşme izni alarak buralarda ahşap evler yaptılar. Ayrıca onlar Selçuklu egemenliğine girmeyi ve vergi vermeyi de bu şekilde kabul etmiş oldular. İmparator Aleksios'a gelince Dadibra'nın Türk egemenliğine girmesini önleyemediği gibi bu şehrin tamamen Türklere ait olduğunu da yapılan bir anlaşma ile onaylamak durumunda kaldı (Aralık 1196).¹⁷

¹⁵ *O City of Byzantium*, 260.

¹⁶ *O City of Byzantium*, 260.

¹⁷ *O City of Byzantium*, 260-261.

Şehzade Mesud'un kuşatma öncesi istediği vergiyi/veya tazminatı da fazlasıyla ödeyerek iktidarının ilk yıllarında güven kaybetmiş oldu.

Melik Mesud, Dadibra'ya Türk nüfus yerleştirip, arkasını sağlama aldıktan sonra yönünü Bizans'ın daha batıdaki topraklarına çevirmiştir. Onun emri altındaki Türk birlikleri ile üç yönde askerî sevkியatta bulunduğu tahmin edilmektedir. Bunlardan birincisini Dadibra'nın kuzey istikametinde bugünkü Abdipaşa-Ulus-Bartın-Amasra yörelerine doğru ilerleyen akınlar oluşturmaktadır. Sefer akınlarının ikinci bir istikametinin ise bugünkü adlarıyla Yenice-Gökçebey-Devrek-Çaycuma-Hisarönü-Zonguldak-Ereğli hattı boyunca çizilmiş olduğu tahmin edilebilir. Selçukluların bu noktada Devrek Çayı vadisinde ilerleyerek bugünkü Devrek kasabasının olduğu yerleri egemenlikleri altına almış olmaları imkân dâhilindedir. Adı geçen şehzadenin üçüncü kol olarak asker sevk ettiği bir diğer istikamet ise bugünkü Eskipazar-Mengen-Gerede-Çağa güzergâhı olmalıdır. Nitekim Melik Mesud'un Gerede önlerine geldiği ve hatta Gerede'den başka Bolu'yu da ele geçirmiş olduğu ileri sürülmüştür.¹⁸ Ancak bu ilerleyiş veya fetihlerin hepsinin kalıcı olması imkânının da elde edilemediğini söylemek gerekir. Buna rağmen Melik Mesud'un Dadibra fethi sayesinde Türkler, 1196 tarihinden sonra zikri geçen bu üç sefer ve fetih yolunun da açık tutulmasını sağlamışlardır. Bu yönüyle Dadibra yani Taraklıborlu-Safranbolu'nun fethi bölge tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuş, Selçuklular stratejik bir mevki olan Safranbolu'yu askerî üs olarak kullanmayı sürdürmüşlerdir. Özellikle bu tarihlerde Kastamonu'da temelleri atılmaya başlamış olan Çobanoğulları Beyliği'nin ilerleyen yıllarda batıdaki gaza akınlarında Safranbolu'nun önemi giderek artmış, Batı Karadeniz'deki Müslüman-Türk beldeleri içerisinde bu şehir ilk zikredilen isimlerden olmuştur.

Yukarıda Selçuklu şehzadesi tarafından fethinin ayrıntıları zikredilen Dadibra'nın aslında Safranbolu haricinde Devrek olduğuna dair de iddialar mevcuttur.¹⁹ Bu tartışmaları burada bitirmek elbette mümkün değildir. Şimdilik belirtmeliyiz ki 1195-1196 tarihlerinde bugünkü Devrek'in olduğu yerde şiddetli Türk muhasarasına dört ay direnebilecek bir muhkem kalenin ve şehrin varlığı belgelenememiştir. Safranbolu'da ise böyle bir hisar ve şehir yapılanması o yıllarda mevcut idi.

Bizans tarihçisi Niketas Khoniates'in kaleme aldığı eserinden ayrıntısıyla naklettiğimiz söz konusu Türk fetihlerinin Batı Karadeniz'deki başlangıcı Melik Mesud'un Ankara-Çankırı-Kastamonu havalisine melik olarak tayin edildiği 1186'lı yıllara kadar inmiş görünmekle birlikte tarihçi Claude Cahen bu fetihleri Bizans'ın kendi iç çatışmalarıyla bağlantılı olarak ve 1196 yılı civarına tarihlendirerek anlatmıştır. Hatta adı geçen yazar, Khoniates'in Devrek'i çevreleyen dağlardan Türkçe bir adlandırma olarak *Babadağ/Babadağı* olarak bahsetmesinden hareketle bu tarihlerde Batı Karadeniz beldelerindeki Türk fütuhatının etkisinin ve Türkleşme oranının yüksek boyutlara ulaştığını dile getirmiştir.²⁰ Bununla birlikte IV. Haçlı Seferi (1204) sonrasında İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinin ardından Amasra ve Ereğli liman kentlerinde önce Bizans imparator ailesine mensup David Komnenos'un, 1214'te ise İznik Laskaris Hanedanının egemenlik kurması Selçukluların Batı Karadeniz'deki fetih faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiş görünüyor.²¹ Ancak bu esnada Safranbolu'nun Türklerin elinden çıktığını gösteren bir kayda da rastlanmıyor. Diğer taraftan Kastamonu bölgesinde Selçuklular adına *Uc Beylerbeyi* sıfatıyla 13. yüzyıl ilk çeyreği boyunca yönetim icra eden Hüsâmeddin Çoban Bey'in gaza akınları sonucunda Kastamonu'nun batısında Türk yayılması devam etmiştir. Nitekim bu beyin Bizans'a karşı yürüttüğü fetih ve gaza politikası

¹⁸ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, 261

¹⁹ Dadibra-Devrek ilişkisi için bkz. *O City of Byzantium*, 401; Eserin sonunda verilen Anadolu'da Bizans topraklarını gösteren bir harita üzerinde (s.420) Dadibra, Çankırı'nın doğusuna mevzilendirilerek durum iyice karışık hale getirilmiştir.

²⁰ Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, çev. Yıldız Moran (İstanbul: E yayınları, 1979), 127.

²¹ Buna dair bkz. Yakupoğlu, *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2023), 27.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

icabı Safranbolu-Karabük başta olmak üzere bugünkü Bartın ve Zonguldak yörelerine de Kayı ve Bayat gibi Oğuz boyları ile Kıpçaklara mensup Türk toplulukları iskân olunmuştur. Bu çerçevede 13. yüzyıl ilk yarısında Safranbolu-Karabük havalisindeki Türk iskânının kesafeti ve hacmi daha da artmış, yörede Oğuz/Türkmen/Yörük ve Kıpçak boylarına mensup oymak ve aşiretlerin iskân edilmesi neticesinde harap köyler canlandırılmış, ek olarak da yeni köyler ortaya çıkmıştır.

13. yüzyılın ortalarına doğru Anadolu genelinde ve özellikle de Selçuklu Devleti nezdinde Moğol İstilasının doğurduğu olumsuz etkilerin bir sonucu olarak Batı Karadeniz bölgesine Türk göçleri artmıştır. Bundan kaynaklı olarak da ilgili bölgede Türk yerleşimi sürmüştür. Bu manada Selçuklu sultanı II. İzzeddin Keykâvus'un 1250'li yıllarda Bolu Sancağına bağlı Yedidivan Kazasının Kızılbel Köyünde²² Saltuk Şeyh Zâviyesi ve Kervansarayı için tesis ettiği vakıf, Türk yerleşim sürecinin Safranbolu'nun kuzeybatısında kalıcı bir biçimde devam ettiğinin işareti sayılabilir.

Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısı altında giderek zayıfladığı 13. yüzyıl ikinci yarısında ise batıda Bizans Devleti de her geçen gün kan kaybediyor ve Türk ilerleyişine engel olamıyordu. İmparator VIII. Mikhaıl Palaiologos (1258-1282) devrinde büyük devlet mevkiini yeniden sağlamak için orduya yapılan aşırı masraflar, Balkanlarda bitmeyen savaşlar Bizans'ı yıpratmış ve ekonomisini tüketmiştir. Bütçedeki açığı kapatmak için Anadolu eyaletlerinden toplanan vergileri ödeyemeyen ahali, kendileri için imparatorun daha iyi bir efendi olduklarına inandıkları Türklerin ilerleyişine ses çıkarmamışlardır. İmparator II. Andronikos (1282-1328)'un başa geçmesiyle Bizans'ın çöküşü daha da hızlanmıştır.²³ Bu bilgilere dayanarak 13. yüzyıl son çeyreğine gelindiğinde Safranbolu başta olmak üzere özellikle Batı Karadeniz'in iç kısımlarında Bizans'ın siyasi, ekonomik ve sosyal etkisinin kalmadığını açık olarak belirtmek gerekir. Bahsi geçen yıllarda Kastamonu'da Çobanoğulları hükümdarı Yavlak Arslan (öl.1291), Batı Karadeniz sahillerinde Gideros ikiz kalelerini 3 Ekim 1284 tarihinde Bizans'tan fethederek bölgede önemli bir üstünlük sağlamıştır.²⁴ Bu gelişmeler, batıda Safranbolu gibi stratejik kentleri daha da rahatlatmış ve artık Türkleşmenin son mühim safhalarına geçilerek yöredeki bayındırlık faaliyetlerine ağırlık verilmiştir. Sultan II. Mesud'a karşı taht mücadelesi başlatan kardeşi Melik Kılıç Arslan'ın 1290-1291'de Bizans'tan aldığı yardımlardan sonra Kastamonu'ya kadar gelerek Yavlak Arslan'ı ziyaret ettiği bilinmektedir. Bu esnada onun Türk yönetimi altındaki Safranbolu üzerinden doğuya ilerlediği bellidir. Kardeşine karşı yürüteceği mücadelede Yavlak Arslan'dan beklediği desteği alamayan Kılıç Arslan tekrar Bizans'a gitmiş ve bir kez daha Safranbolu'dan geçmiştir. Hatta bu Selçuklu şehzadesi ikinci bir kez daha şansını denemek amacıyla yine Kastamonu'ya gitmiş ve bu defa Yavlak Arslan'ı affetmeyerek idam ettirmiştir (1291). Onun Bolu-Kastamonu arasındaki iskân birimlerinden topladığı Türkmenlerle Kastamonu'ya ulaştığı bilinmektedir. Bu esnada yolu üzerindeki Safranbolu ve bugünkü Karabük yöresinden de asker topladığını söylemek mümkündür. Bu hadiseden sonra Kastamonu'da yönetim kısa süreliğine değişmiş ve Melik Kılıç Arslan burada bağımsızlığını ilan etmiştir. Onun Çobanoğulları topraklarıyla birlikte Safranbolu'yu da egemenliği altına aldığı görülmektedir. Ancak Kılıç Arslan'ın Selçuklu tahtını elde etme girişimi Ilgaz Dağları üzerinde Sultan Mesud'un birliklerine karşı giriştiği Derbendler Savaşı'nda açık bir başarı gösterememesinden dolayı sonuçsuz kalmıştır (1292). Kısa süre sonra ise maktul Yavlak Arslan'ın hayatta kalan oğullarından Emîr Ali/Ali Bey, Kılıç Arslan'la çatışarak onu öldürmüştür. Ali Bey'in bu başarısı Kastamonu ve Safranbolu'dan başka daha batıda Bolu-Adapazarı hattının da onun eline geçmesini sağlamıştır. Ancak Emîr Ali Kastamonu'nun yönetimini kardeşi

²² Kızılbel Köyü, 1928 tarihli kayda göre Devrek Kazasının Çaycuma Nahiyesine bağlı idi. Bkz. *Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları* (Ankara: İç İşleri Bakanlığı Yayınları, 1928); Burası günümüzde yine aynı isimle Çaycuma İlçesine bağlı olup, ilçe merkezinin 17 km. kadar güneydoğusunda bulunmaktadır.

²³ Bkz. Cevdet Yakupoğlu-Namiq Musalı, "Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnemesi (683/1284): Çeviri ve Değerlendirme", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37/63 (2018), 97-98.

²⁴ Bkz. Yakupoğlu-Musalı, "Gideros Fetihnemesi", 77-133.

Mahmud Bey'e bırakmış, kendisi batıda Bizans'a karşı intikam akınlarına zaman ayırmıştır.²⁵ Bu noktada 1292 yılı sonrasında Safranbolu'nun halen Çobanoğulları beylerinin (Ali veya Mahmud ya da onlara tâbi bir bey) elinde bulunduğu aşîkârdır. 1300'lerin başlarında da bu durumda bir değişiklik olmamıştır.

2. Karabük'te Candaroğulları Egemenliği

14. yüzyılın ilk on yılı gerek Kastamonu gerek Bolu ve gerekse de bu ikisinin ortasında kalmış olan Safranbolu için önemli gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Şöyle ki 1305 yılına kadar Batıda Sakarya boylarında Bizans'a ağır darbeler indiren ve yukarıda hakkında bilgi verilen Çobanoğlu Emîr Ali'nin enerjisi zamanla azalmış ve bu tarihlerden sonra kendisinden bir daha ses çıkmamıştır. Bu bağlamda Safranbolu ve batısındaki geniş topraklarda Emîr Ali'nin ve dolayısıyla Çobanoğulları Beyliği'nin mirasçısı olan yerel beyler türemiştir. Bolu'da Umuroğulları, Gerede'de Şahin Bey ile Devrek ve Çaycuma yörelerinde Hızır Bey bu şekilde yarı müstakil bir şekilde beylik sürmeye başlamışlardır. Kastamonu'daki Çobanoğlu ailesiyle sıhri bir bağının olduğu anlaşılan Şemseddin Yaman Candar isimli başka bir Türk beyi ise Sultan II. Mesud'un muvafakatiyle 1292 yılından itibaren Eflani'de egemenlik kurmuştur. Kastamonu'da ise 1300'lerin başlarında halen Mahmud Bey'in yönetimi sürmekle birlikte çok geçmeden bu Çobanoğlu başkentinde de iktidar el değiştirmiş; Eflani'de ikamet eden Şemseddin Yaman Candar oğlu Süleyman Paşa, 1308 yılı civarında aniden Kastamonu'ya baskın yaparak Çobanoğlu Mahmud Bey'i bertaraf etmiştir. Bu gelişme sonucunda Kastamonu merkezli olarak Candaroğulları Beyliği kurulmuştur.²⁶ 1300'lü yılların başlarında Safranbolu'da da yerel bir beyin iktidara el koyması ihtimal dâhilinde ise de burada tutunabilmesi mümkün olmayacaktır. Çünkü Süleyman Paşa, Kastamonu ile birlikte Safranbolu ve Karabük yörelerini de sınırlarına katmıştır.

Süleyman Paşa, Safranbolu'yu ele geçirdikten sonra oğlu Ali Bey'i buraya vali olarak atamıştır. Ali Bey'in Safranbolu valiliğinin başlangıcı 1308 yılından az sonra olmalıdır. Ali Bey'in Safranbolu'nun batısındaki Devrek yöresini elinde tutan Hızır Bey ile muasır ve onunla komşuluk ilişkisinde bulunmuş olması zaruridir. Bunun yanında Ali Bey'in Devrek'in güneyinden Gerede yönünde beyliğinin sınırlarını genişletmeye çalışması da beklenen bir durumdur. Ayrıca bu beyin Safranbolu'nun kuzeyindeki Ulus-Bartın taraflarında da etkisinin olduğu anlaşıyor. Esasen onun valiliğinin sınırları içerisinde yönetim merkezi olan Safranbolu şehrinde başka buranın kuzeydoğusundaki Eflani başta olmak üzere bugün Kastamonu'nun ilçeleri olan Pınarbaşı ve Azdavay yöreleri ile Ağlı Kalesi'ne kadar olan topraklar da giriyordu. Yine Ali Bey'in idaresine bugünkü Karabük Merkez kazası sınırları da dâhil bulunuyordu. Ali Bey, vakıf kayıtlarında ve vakfiyelerde Ali Candar ve Candarî Ali Bey adlarıyla da anılmıştır.

Yukarıda belirtildiği üzere Ali Bey uzunca bir süre babası Candaroğlu I. Süleyman Paşa adına Safranbolu ve çevresinin valiliğini yapmıştır. Nitekim onun 1333 yılında görevinin başında olduğunu seyyah İbn Battûta'nın naklinden anlıyoruz. Ünlü gezgin Safranbolu'ya uğradığında bu kasabanın beyi/valisi olarak Ali Bey'i kaledeki sarayında ziyaret etmiştir. Ali Bey, İbn Battûta ve arkadaşlarını yakın bir alaka ile karşılamış, izzet ikramda bulunmuştur. Ali Bey, gezgin ve ekibini sarayında ağırladığı sırada Safranbolu kadısı olup aynı zamanda beyin münşiliğini yani kâtipliğini de yapan Hacı Alâaddin Muhammed de toplantıya davet edilmiştir.²⁷ Ali Bey'in dönemin ilim adamlarını himaye ettiği bir gerçektir. Süleyman Paşa'nın Kastamonu ve bağlı bütün kazalarında tatbik ettiği şekilde oğlu Ali Bey'in de Safranbolu ve

²⁵ Bu konuda ayrıntı için bkz. Yakupoğlu, "Selçuklu Uc Beylerbeyi Çobanoğlu Yavlak Arslan'ı Kim Öldürdü?", *Kastamonu Tarihi Araştırmaları (Şehir-Toplum-Ekonomi)- Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Armağan*, ed. Şerif Demir-Orçun Nalezen (Ankara: Berikan Yayınevi, 2023), 83-116.

²⁶ Candaroğulları Beyliği tarihi için bkz. Cevdet Yakupoğlu, "Candaroğulları Beyliği", *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, ed. Haşim Şahin (Ankara: Grafiker Yayınları, 2016), 409-425.

²⁷ Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnamesi*, çev. A. Sait Aykut (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 304.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

çevresinde ortaya koyduğu idare anlayışında Sünnî-Hanefî inanca göre dinî bir politika izlediği tespit olunuyor. İbn Battûta'nın ağırlandığı merasim esnasında yenilen yemeğin ardından meclis dağılmadan evvel hafızlar yanık sesleriyle Kur'ân-ı Kerîm okumuşlardır.²⁸ Bundan başka İbn Battûta, Safranbolu ikameti sırasında şehrin yükseklerindeki sarp kale üzerindeki bir medresede konaklamıştır. İbn Battûta'ya rehberlik eden *Hacı* lâkaplı şahıs ise bu medresenin müderris ve talebelerini tanımakta olup, onlarla birlikte derslere katılmakta idi. Seyyah, medrese ziyaretinden bahsederken kendisine rehberlik eden *Hacı* lakaplı bu zat hakkında da ilginç bir yorum yapmıştır. Gezgine göre "Müderris ve talebelerle olan sıkı dostluğuna bakılırsa Hacı da Hanefî mezhebinden olmalıdır."²⁹ Bu yorum, Ali Bey ve çevresinde vücut bulmuş idari düzenin de Hanefîlik ekseninde gelişme gösterdiği sonucunu ortaya çıkarıyor. Anlaşıyor ki, Safranbolu'da Candaroğulları devri medreselerinde ders veren hocalar Hanefî fıkı üzere eğitim veriyorlardı. Zaten şehrin kadısı ve hatibi de Hanefî idi. Dolayısıyla bu durum Candaroğlu Ali Bey'in ve tabii ki babası I. Süleyman Paşa'nın Hanefî mezhebine mensup olduğuna delalet etmektedir. Hanefîlik, Safranbolu genelindeki Türk iskânının karakteristik bir dinî özelliği olarak uzun yıllar varlığını hissettirecektir. Çünkü şehir merkezinde ve diğer kazalar ile köylerde ibadethaneler Hanefîlik temelli inşa edilecek; kadılar, hatipler, imam ve müezzinler ile cüzhânlar da bu minvalde tayin edilecektir.

Candaroğlu I. Süleyman Paşa'nın emri ve izniyle Ali Bey'in Safranbolu'ya yatırımlarını teyit eden eserler mevcuttur. Bunların başında *Süleyman Paşa Camii (Eski Camii)* gelmektedir. Bu eser Safranbolu kasaba merkezinde Çeşme Mahallesi'nde bulunmaktadır. Eserin 1309-1333 arasındaki bir tarihte büyük ihtimal 1320'lerde Süleyman Paşa'nın isteği üzerine oğlu Ali Bey tarafından yaptırılmış olduğu anlaşılmaktadır. Süleyman Paşa Camii'nin vakıfları da mevcut olup, bunlar Bolu Sancağı Vakıf Defteri'nde zikredilmiştir.³⁰

Ali Bey'in valiliği günlerinde babası Süleyman Paşa adına Safranbolu merkezinde bir de medrese inşa edilmiştir. *Süleyman Paşa Medresesi* ismiyle kaynaklarda zikredilen bu binanın tedris işlerini yürüten müderris için Süleyman Paşa, kasabadaki kendi adına inşa edilmiş olan hamamın yıllık kira gelirlerini (3100 akçe) vakfetmiştir. Ayrıca bu medrese ve İki Cuma Medresesi adlı diğer medreseye Kapuluözü Köyünden de vakıflar tahsis edilmiştir.³¹ Safranbolu kasaba merkezinde Süleyman Paşa adına inşa edilmiş olan hamam, kayıtlarda *Süleyman Paşa Hamamı* adıyla zikredilmiştir.³² Bu yapının inşa tarihi de büyük ihtimal 1320'lere tekabül etmektedir.

Ali Bey'in Safranbolu valiliği esnasında Safranbolu'da tekke-zaviyelerin de mevcut olduğu ve gelene geçene hizmet verdiği tespit edilmektedir. Nitekim Bolu Sancağı Vakıf Defteri'nde Taraklıborlu olarak zikri geçen Safranbolu'nun Kızılbel Köyünde Aşıklu/Işıklu Emre oğlu Segid Şeyh'in neslinden gelenler yöredeki *Segid Şeyh Zaviyesi* bünyesinde âyende ve revendeye hizmetle görevli idiler. Bunlar hizmetleri karşılığında Candaroğlu I. Süleyman Paşa tarafından tahsis olunmuş vakfı tasarruf etmekte idiler. Süleyman Paşa'nın, Segid Şeyh için iki adet koz/ceviz ağacını da vakfettiği ilgili belgede zikredilmiştir.³³

Sözü edilen zaviye vakfı dışında da Safranbolu'da Süleyman Paşa'nın zaviye meşihatı için "biti" yani resmî vakıf mektubu vermek suretiyle vakıflarda bulunduğu bilgisi geçmektedir. Bu vakıfla ilgili sonraki

²⁸ İbn Battûta *Seyahatnamesi*, 304.

²⁹ İbn Battûta *Seyahatnamesi*, 304.

³⁰ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 89a,89b; Krş. *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 464,466.

³¹ Sonraki yıllarda, bu medresenin müderrisi Fâhru'l-müderrisîn Mevlânâ Ramazan Çelebi'ye vakıftan yevmî 4 akçe ve öğrencilere ise yevmî 20 akçe verilmekte idi. Yine bu zatın ve aynı medresede müderrislik yapan Mevlânâ Müderris ve Mevlânâ Tâceddin'in, Viranşehir'in Kabaca köyünde tasarruf ettikleri vakıf araziler vardı. Medrese ve vakıfları hakkında bkz. *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 82a,89a,89b,90a; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 464,480.

³² *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 464.

³³ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 75b,92b.

yıllarda Candaroğlu Bayezid Bey (1362-1385) de tasdikte bulunmuştur. Bu noktada Safranbolu'nun 1385 yılına kadar Candaroğulları beylerinin idaresi altında kaldığını söylemek mümkündür. Daha sonra ise ilgili zaviye meşihatı için Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman Çelebi de "biti" vermiştir.³⁴

Vakıf defterine göre Borlu/Taraklıborlu'ya tâbi Kadıbükü Köyünde Doñuzsarayı ve Aktaş adlı mevkiler/araziler İhtiyar Fakih oğlu Mahmud'a Candaroğlu I. Süleyman Paşa ve Bayezid Bey'den vakıftı.³⁵ Dolayısıyla Kadıbükü Köyü yöresi 1310'lardan 1380'lere kadar Candaroğulları beylerinin elinde görünmektedir. Taraklıborlu Kazasının Karabük mevkiinde Dolaşa Divanı/Devletşah Divanında Ârif Şeyh'in 50 muddluk arazisi için Candaroğlu I. Süleyman Paşa'nın vakıf mektubu bulunmakta idi. Yıllar sonra Candaroğlu Bayezid Bey de bu vakfı tasdik eden vakıf belgesi vermiştir.³⁶ Dolayısıyla bugünkü Karabük il merkezinin olduğu yerler de 1310'larla 1380'lar arasında Candaroğulları yönetiminde kalmıştır. Bunlardan başka Taraklıborlu Kazasında Remeldes (?)/Remilyas (?) Mezraası da Candaroğlu I. Süleyman Paşa tarafından vakfedilmiştir.³⁷

Ali Bey'in valiliğinden sonra da bu yöre Candaroğulları Beyliği yönetiminde kalmaya devam etmiştir. Bu bağlamda 1339-1345 tarihleri arasında I. İbrahim Bey ve devamında 1345-1361 tarihleri arasında ise Âdil Bey'in iktidar günlerinde Safranbolu havalisi Candaroğulları yönetiminde idi. 1362 tarihinden itibaren ise Kastamonu ve Sinop'la birlikte Safranbolu da Âdil Bey oğlu Bayezid Bey (Kötürüm lakaplı) idaresi altında yönetilmiştir. Bayezid Bey'in yörede vakıfları (Büyük Karaağaç Köyünde Mustafa Fakih Çiftliği vakfı vb.) olduğu gibi Safranbolu'ya vali tayin ettiği oğlu İskender Bey'in de bu çevrede vakıfları bulunmaktadır. Nitekim İskender Bey'in, kardeşi II. Süleyman Paşa tarafından 1383 tarihinde öldürülmesine kadar Safranbolu-Ulus-Viranşehir çevrelerinde Candaroğulları Beyliği'nin batı ucu valiliği yaptığı ve buralarda hayır hizmetlerinde bulunduğu tespit edilmektedir.³⁸

Candaroğulları zamanından kalma olduğu anlaşılan bir türbenin varlığından Safranbolu vakıf kayıtları vasıtasıyla haberdar olunmaktadır. *Süleyman Paşa Evlâdı Türbesi*³⁹ adıyla kayıta zikredilmiş bulunan bu yapının Safranbolu şehir merkezinde olduğu tahmin olunmakla birlikte günümüzde bu adla bir eser mevcut değildir. Türbenin Candaroğlu I. Süleyman Paşa'nın oğullarından veya torunlarından birine ait olduğu bellidir. Safranbolu'yu idaresi altında bulunduran Süleyman Paşa oğlu Ali Bey'in bu kasabada vefat ederek defnedildiği ve adına bir türbe yaptırıldığı görüşü burada dile getirilebilir. Sözü edilen türbenin Ali Bey'in vefat etmiş bir ya da birkaç çocuğuna ait olması da mümkündür. Zikri geçen bu türbenin 14. yüzyıl ilk yarısı içerisinde inşa edildiğine ise kesin gözüyle bakılabilir.

3. Karabük Yöresinin Osmanlı Hâkimiyetine Geçiş

Karabük havalisinin Candaroğulları'nın yönetiminde olarak uzun yıllar idare edildiğinden yukarıda bahsedilmişti. Nihayet bu beyliğin hanedan içi rekabet nedeniyle zor günler geçirdiği 1383-1385 tarihleri arasında dönemin Osmanlı hükümdarı I. Murad harekete geçmiş ve babası Bayezid Bey'e karşı taht mücadelesine girişen Candaroğlu II. Süleyman Paşa'nın kendisinden yardım istemesine istinaden

³⁴ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 88a.

³⁵ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 87b; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 464.

³⁶ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 88a.

³⁷ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 93a.

³⁸ Taraklıborlu/Safranbolu'nun Yağdan Köyünde Edeler/Adalar Şeyh (لهالیر) 'in buçuk çiftlik yeri kadim mülk issinden vakıf olup, bu şahsın elinde Candaroğlu İskender Bey bitisi vardı. Bkz. *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 86b.

³⁹ *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 466.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

Safranbolu'dan başlamak üzere Kastamonu'ya kadar ele geçirmiştir. Ancak II. Süleyman Paşa, son anda Osmanlı desteğini almaktan vaz geçerek I. Murad'ın kuvvetlerini Kastamonu'dan çıkarmayı başarmıştır (1385). Buna rağmen Safranbolu'nun ve çevresindeki Viranşehir ile bugünkü Karabük topraklarının bu tarihten itibaren Osmanlı sınırlarına katıldığı anlaşılmaktadır. Neticede Karabük havalisi 1385-1402 yılları arasında Osmanlı egemenliğinde kalmıştır. Bu tarihlerde Karabük ve çevresinin Bolu sancakbeyi olan Şehzade Yıldırım Bayezid'in egemenlik sahası içerisinde kaldığını belirtmek gerekiyor. 1389'da bu şehzade Osmanlı hükümdarlığına yükselince bu defa onun oğlu Emîr Süleyman Çelebi'nin Bolu sancakbeyliği idaresi başlamıştır. Dolayısıyla 1389-1402 arasında Safranbolu-Karabük bölgesinin bu şehzadenin idaresi altında yönetildiği anlaşılmaktadır.

1402 tarihinde Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Emîr Timur'a mağlup olmasından sonra devlet parçalanma tehlikesi geçirmiş ve sultanın oğulları arasında şiddetli bir taht mücadelesi başlamıştır. Bu esnada ise Emîr Timur'a desteğini muharebe öncesinden itibaren açık olarak ilan etmiş bulunan Candaroğlu İsfendiyar Bey (1385-1440) ise Timur'dan aldığı ferman gereğince Sinop'tan hareket ederek Kastamonu, Çankırı ve Safranbolu-Viranşehir-Ulus-Bartın taraflarını tekrar beyliğinin sınırları içine katmıştır. Bu tarihten itibaren 1416 yılına kadar Karabük havalisi İsfendiyar Bey yönetiminde kalmıştır. İsfendiyar Bey'in Karabük yöresinde vakıfları bulunmaktadır. Bu vakıflar 1402-1416 yılları arasında yapılmıştır. Bunlardan biri Eflani yöresinde Kocacık ve Mevrük köylerindedir. Polad Fakih Vakfı bunlardandır. İsfendiyar Bey bu araziye satın alarak vakfetmiştir.⁴⁰ 1416 yılında Osmanlı sultanı Çelebi I. Mehmed (1413-1421) İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey'e verdiği destek sayesinde Safranbolu başta olmak üzere adı geçen yerleri geri almış ve hatta Kastamonu'yu da ele geçirmiştir. İsfendiyar Bey bu hadiseden sonra Kastamonu'yu barış yoluyla kurtarmayı başarsa da Safranbolu ve ötesini kaybetmiştir. 1421-1423 yılları arasında İsfendiyar Bey, Osmanlıların başka problemlerle boğuşmasını fırsat bilerek Safranbolu'yu alsa da yeni Osmanlı hükümdarı II. Murad (1421-1451) tarafından Safranbolu-Gerede arasında ağır bir yenilgi almış ve bu bölgeyi kesin olarak kaybettiğini kabul etmek durumunda kalmıştır. 1423'ten itibaren Karabük ve çevresi kesintisiz olarak Osmanlı yönetimi altında kalmış ve bu durum Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulana kadar da devam etmiştir.

Safranbolu şehir merkezinde Osmanlı yönetiminin ilk yıllarında mevcut olduğu görülen mimari eserlerden haberdarız. Bunlardan biri Kara Ali Mescidi'dir. Bu mabet Safranbolu'nun Kara Ali Mahallesi'ndedir. Esasen mahalle bu yapıdan isim almıştır. Kara Ali Mescidi her ne kadar 15. yüzyıl kayıtlarında zikredilmişse de bu ibadetgâhın bir önceki yüzyılda da mevcut olduğu ihtimali bulunmaktadır. Safranbolu merkezindeki eski eserlerden biri de Hacı Durmuş Mahallesi Mescidi'dir. İlk inşasının 14. yüzyılda olduğu tahmin edilmektedir. 16. yüzyıl ilk çeyreği kayıtlarına göre Hacı Durmuş Mescidi imamına, cüz okuması kaydıyla yöreden bir miktar arazi vakfedilmiştir.⁴¹ 15-16. yüzyıl vakıf belgelerinde ismi geçen Baba Mescidi, Safranbolu şehir merkezinde hizmet vermekte idi. Bu mescidin olduğu semtin adı da kayıtlarda Baba Mescidi Mahallesi olarak geçmektedir.⁴² Safranbolu merkezinde Baba ad ya da lakaplı bir zatın inşa ettirdiği anlaşılan bu mescidin vakıfları bulunmaktadır. Vakıf belgelerinde ismi geçen Baba Zaviyesi de Safranbolu şehir merkezinde hizmet vermekte idi.⁴³ Bu tesisin yukarıdaki mescit ile aynı semtte ve aynı şahıs tarafından yaptırılmış olduğu bellidir. Günümüzde Safranbolu ilçe merkezinin hemen doğu

⁴⁰ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 91a.

⁴¹ Eserin vakıf kayıtları için bkz. *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 93b; Krş. *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 466.

⁴² *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 90b; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 456,464,465.

⁴³ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 90b; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri*, (COA. TD.), No.438, 464.

bitişiği Baba Sultan Mahallesi adıyla kayıtlıdır. Bu isim, zikri geçen mescit ve zaviyenin adından gelmiş olabilir. Baba Sultan Mahallesi'nin genel mevki adı ise Şahbalı olarak bilinmektedir. Taraklıborlu/Safranbolu kaza merkezinde bulunan Hatuncuk Hamamı da eski bir maziye sahiptir. Bu eserin varlığı 15. yüzyılda bilinmekle birlikte isminden yola çıkılarak Candaroğulları zamanında ileri gelen bir hatun tarafından inşa ettirilmiş olduğu ileri sürülebilir. Vakıf kayıtlarından anlaşıldığı üzere hamamın meşihatı Mevlânâ Davud Fakih'e sadaka olunmuştur. Dede Bey Vakıf Defteri tutulduğu sırada hamam harap vaziyette olduğundan deftere yazılmamıştır. Bundan anlaşıldığına göre hamam 15. yüzyıl ortalarında faal durumda değildi. Sonraki yıllarda ise hamam yılda 300 akçe bedelle işletilmeye başlanmış olup, bunun 200 akçesi tamirine ve 100 akçesi de müteveli olanın maişetine ayrılmıştır. Vakıf belgesine göre Hatuncuk ad ya da lakaplı bu hanımın ruhu için yılda 1 adet hatim okunması da şart koşulmuştur. İlerleyen zaman diliminde hamam gelirlerinden bir hisse (senevî: 450 akçe) âmme hizmetleri için vakfedilmiştir.⁴⁴

4. Karabük/Safranbolu'da Türk İskânının Belgeleri: Yer Adları

İskân kelimesi, "sürekli oturmak üzere bir kimseyi, bir topluluğu bir yere yerleştirmek, yurt edindirmek, boş bir yeri meskûn hale getirmek" anlamında kullanılan bir tanımdır. Coğrafi anlamıyla *iskân*, insanların doğal yolla temin veya kendi elleriyle inşa ettikleri barınakları, göçebe çadırları, yaylak ve kışlak yerleşmelerini, meskenleri, çiftlikleri, mezraaları, köy, kasaba ve şehirlerdeki her türlü tesisleri, evleri ifade eder.⁴⁵ Bu manada Türkler Asya'nın doğusunda, Baykal Gölü çevrelerinden Aral Gölü ve Hazar Denizi'ne; Moğol ve Türkistan bozkırlarından Altay ve Tanrı Dağları'na; Orhun, Yenisey, İrtiş, İdil, Seyhun ve Ceyhun ırmaklarından Tuna, Aras ve Fırat ırmaklarına uzanan çok geniş bir sahada binlerce yıllık zaman dilimi boyunca egemenlik kurarak kendileri için en uygun iskân şeklini tatbik etmişler, bu sayede hayatlarını idame ettirmeyi de başarmışlardır. Türk boy ve toplulukları, tarif olunan bu geniş coğrafyada ister bozkır ister göl veya nehir kenarları ister verimli ovalar ve karlı dağ etekleri isterse de büyük şehirlerin oluşturduğu cazibe merkezlerinde icra ettikleri iskân politikasıyla birlikte yeni yurtlar elde etmişlerdir. Bu sayede *Türk Yerleşme Tarihi* üzerine her yerde somut kanıtlar bırakılmış, yer ve mevki adlarıyla coğrafyalar vatana dönüştürülmüştür.

Türk devlet idarecileri yerleşik, yarı yerleşik ve konargöçer her türlü topluluğun güvenliğini sağlamakla ve karınlarını doyurmakla mükellef olduklarının bilinciyle hareket etmişler, Anadolu'yu kendilerine ve yönettikleri kalabalık kitlelere yurt olarak seçmişlerdir. Bu manada sistemli bir iskân politikası uygulayarak adı geçen bu coğrafyayı Türk nüfusuyla meskûn hale getirmişlerdir. Bu iskân sürecinden Batı Karadeniz havalisi de ciddi oranda etkilenmiştir. Özellikle Köroğlu, Ilgaz ve Küre Dağları ile bunların uzantıları olan dağ yamaçlarında sayısı binleri bulan yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Öyle ki bu günkü Sinop, Kastamonu, Karabük, Bartın ve Zonguldak hattı boyunca geniş bir alan üzerinde, en ücra mahalde bile adı Türkçe olan iskân birimleri (köy, mezra, çiftlik, tekke, pazar yeri vb.) vücut bulmuştur.

Zikri geçen bölgenin tam da ortasını kapsayan bugünkü Karabük ili ve ilçelerinde özellikle 11-15. yüzyıllar arasında köklü ve kalıcı Türk iskân faaliyetlerine rastlanmış olması bu bağlamda şaşırtıcı olmamıştır. Anılan dönemde Türkler coğrafya üzerinde karşılaştıkları dağ, ova, akarsu, göl, dere, tepe gibi her türlü yeryüzü şekillerini ve bunlar çevresinde iskâna açtıkları yerleşim birimlerini doğal olarak ana dilleri olan Türkçe ile adlandırmışlardır. Bahsi geçen yer adlarının listesinin ortaya konulabilmesi ve bunların kökeninin tespit edilebilmesi için ciddi bilimsel araştırmalara ihtiyaç vardır. Bunu yapabilmek için ise ilk olarak bu Türkçe yer adlarının ilk olarak geçtikleri birincil kaynaklara ulaşılması elzemdir. Çünkü gerek Türk-İslâm öncesi dönemden kalan ve gerekse de Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar zamanında

⁴⁴ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 92b; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri*, (COA. TD.), No.438, 465.

⁴⁵ Yunus Koç, "İskân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2016), Ek 1, 649-650.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

Anadolu'da Türkler tarafından verilen Türkçe adlardan bir kısmı, zamanla muhtelif gerekçeler ileri sürülerek değiştirilmiştir. Bunların yerlerini alan yeni isimler de yine mümkün mertebe Türkçe olarak seçilse de, bunlar asla orijinal kabul edilemezler. Dolayısıyla sonradan değiştirilmiş veya kendiliğinden son asırlarda değişime uğramış yer adlarından ziyade Selçuklulardan itibaren ilk iskân sürecinde ortaya çıkmış isimler üzerinde durmak faydalı olacaktır. Bu şekilde bir yol izlenmek suretiyle Türk yer adları üzerine yanlış yorumlarda bulunma riski de büyük ölçüde ortadan kalkacaktır. Karabük havalisi iskân tarihi araştırmalarında bu durum göz önünde bulundurulmuş ve yukarıda zikredilen tapu-tahrir ve vakıf defterleri⁴⁶ birinci derecede esas alınarak konunun temeli 15. yüzyıl ve öncesine, Selçuklu-Beylikler dönemine dayandırılmıştır.

Buradan hareketle bugünkü Karabük yöresini içine alan ve geçmişte Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu Kazası olarak bilinen idari birime bağlı yer-mevki adları üzerine aşağıda kısa değerlendirmelere ve buna dayalı bazı tespitlere yer verilmiştir.

Her şeyden evvel belirtmek gerekir ki, Karabük yöresinde Safranbolu Kazasına ad olmuş olan, *Borlu* ve *Taraklıborlu* imlâlarıyla karşımıza çıkan yer adları Türkler tarafından ilk fetih ve iskân süreçlerinde verilmiş orijinal Türkçe isimlerdir. Diğer bir ifade ile bunlar son yıllarda uydurulmuş isimler olmayıp, yörede mazisi yaklaşık yedi-sekiz asır öncesine inen köklü adlandırmalardır. *Borlu* ve *Taraklıborlu* kelimeleri asırlardır bu şekilde bilinmekte ve yöre ile ilgili hazırlanmış tapu-tahrir defterlerinde, tımar kayıtlarında, vakıf defterlerinde, vakfiyelerde ve diğer arşiv vesikalarında çoğunlukla bu şekilde geçmektedirler. İlgili kayıtlarda umumiyetle Borlu'dan, kaza adı (kadılık) ve kaza merkezi olarak bahsedilmiştir.

Borlu yer adının Candaroğulları Beyliği zamanında kullanımının mevcudiyeti tespit edilebilmektedir. Ancak bu adın geçmişinin Selçuklu-Çobanoğulları Beyliği zamanlarına kadar indiği de tahmin olunmaktadır. Çünkü 13. yüzyıl ilk yarısı içerisinde bugünkü Karabük-Safranbolu yöresinin Türklerce fethi büyük ölçüde tamamlanma aşamasında iken bu havalie mutlaka bir ad verme gereği hissedilmiş olmalıdır. Türk öncesi dönemden kalma Dadibra'dan bozma olduğu anlaşılan Zalifre isminin bir süre kullanıldığı bilinmekle birlikte Türkler bugünkü Safranbolu kasaba merkezi ile çevresini kapsayan geniş bir alanı Borlu ya da Taraklıborlu olarak Türkçe isimlerle tarif etmişlerdir. Esasen Anadolu'da 13. yüzyıl ilk yarısında başlayıp, ikinci yarısında etkisini çok daha fazla hissettiren Moğol istilasının etkisiyle çok sayıdaki konargöçer Oğuz/Türkmen/Yörük topluluğu Batı Karadeniz'e yönelmiş, Selçuklu devlet otoritesi ise bu grupların yurt tutmalarını temin etmek, bunların en uygun mevkilerde iskân edilmelerini sağlamak amacıyla özel bir iskân politikası tatbik etmiştir. Bunun sonucunda Türk boy ve topluluklarının kesafetle yerleştiği/yerleştirildiği Karabük coğrafyasında yeni yeni Türkçe yer adları, mevki isimleri ve tanımlamaları ortaya çıkmıştır. Borlu, Taraklı ve Taraklıborlu isimleri de bu coğrafyaya zikri geçen hareketli dönemden armağan olarak kalmış görünmektedir.

Karabük iskân tarihinde karşımıza çıkan *Borlu* kelimesi Türkçe bir adlandırmadır. Türk tarihinde *Bor/Borlu*, Kırgız Türk boyunun alt kolu olarak gösterilmiştir. *Taraklı* ise Türk boy ve yer adlarında karşımıza çıkan çok eski Türkçe bir isimdir. *Taraklı* adlı Türk boyu Türk dünyasında önemli yeri olan Kurama, Özbek ve Kazak soylarına bağlanmıştır. Ancak Taraklı adının henüz Özbek ve Kazak boylarının teşekkül etmesinden önce de isim olarak kullanıldığını hatırlatalım.

Karabük havalisindeki eski bir Türk yerleşimi olan Safranbolu, Candaroğulları döneminde şehir kültürünün teşekkül etmeye başladığı önemli kasabalardandır. Yukarıdaki bölümde gezi notlarından alıntılar yapılan seyyah İbn Battuta, burada birkaç gün kalmış ve Safranbolu'nun tepe üzerine kurulmuş küçük bir kasaba olduğunu ve kalesinin bulunduğunu, yöneticisinin ise Candaroğlu I. Süleyman Paşa'nın

⁴⁶ Bkz. *Bolu Sancağı Mufassal Tahrir Defteri* (COA. TD.), No.51; *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438; *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15; *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (COA. TK.GM.d.), No.382; *Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Bolu, Cild-i Sâni* (TKGM.KK.TT.d.), No.39-95/19.

oğlu Ali Bey olduğunu nakletmiştir. Şehirde o yıllarda büyük bir medresenin varlığını da haber vermiştir. 15-16. asırlara ait kayıtlara bakıldığında Safranbolu kasaba merkezinin on ayrı mahallesi mevcuttu. Bunlar, umumiyetle 13-14. yüzyıllar arasında kurulmuş veya Türkler tarafından isimlendirilmişlerdir. Bu mahalleler *Arabşir, Baba Mescidi, Cami, Çeşme (Çavuş), Gebrân, Hacı Ahmed, Kadı, Kara Ali, Kethüdâ ve Küplüce* adlarını taşımakta idi.⁴⁷ Günümüzde Safranbolu ilçe merkezinde Camiikebir, Baba Sultan, Çavuş ve Çeşme isimli mahalleler karşımıza çıkmakta olup bunların isimlerinin geçmişi Selçuklu ve Candaroğulları zamanına inmektedir. Ayrıca günümüzde ilçe merkezinde *Tabakhane Sokak, Kalealtı Sokak, Şahbalı, Erenler Tepesi ve Hasan Dede Kaya* gibi mevki adları da başlı başına şehirdeki erken dönem Türk iskânının somut belgeleridir. Görüldüğü üzere Safranbolu mahalle adlarından biri hariç hepsi de Türkçedir ve bunların Türkler tarafından isimlerinin belirlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkler bir taraftan Karabük havalisinde sayıları yüzleri bulan iskân birimleri oluştururken diğer yandan da Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu kasaba merkezine de yerleşmişler ve açtıkları mahallelere Türkçe adlar vermişlerdir.

Bugünkü Karabük adına da bakılacak olursa bu isim tapu-tahrir ve vakıf defterlerinde Borlu/Taraklıborlu Kazasının Karabük Mevkii adıyla geçmektedir. Burada iskân birimlerinden olarak Dolaşa Divanı/Devletşah Divanı zikredilmiştir. Bu divanda Ârif Şeyh'in 50 muddluk arazisi için Candaroğlu I. Süleyman Paşa'nın vakıf mektubu bulunmakta idi. Yıllar sonra Candaroğlu Bayezid Bey de bu vakfı tasdik eden vakıf belgesi vermiştir. Yine aynı vakıf için Bayezid Hüdâvendigâr ile Emîr Süleyman Çelebi'den de vakıf bitisi/resmî belgesi alınmıştır.⁴⁸ Sözü edilen bu kayıt, günümüzde Karabük isminin kaynağının 14. yüzyıl başlarına kadar takip edilebilmesi noktasında önem arz etmektedir. Türkçe bir adlandırma olarak Karabük (kara ve bük), büyük ihtimal 13. yüzyılda da mevcuttu. Bu isim, Selçuklulardan yadigâr öz Türkçe bir yer adı olarak bölgedeki Türk iskânının en somut örneklerindendir. Çünkü yedi asır sonra bile Karabük ismi aynı imlâ ile bilinmekte ve bir vilayetin adı olarak kullanılmaktadır.

Karabük havalisinde Türk iskân süreci kapsamında ve Selçuklu-İlhanlı devlet politikaları doğrultusunda 13. yüzyılda yeni idari düzenlemelere ve pratik uygulamalara gidilmiştir. Şöyle ki Batı Karadeniz'de Onikidivan ve Yedidivan adlarında da görüldüğü üzere, bugünkü Karabük-Bartın-Zonguldak çevrelerinde yeni kurulmuş köyler veya eskiden beri mevcut bulunanlar, *divan* idari yapılanması altında yeniden teşkilatlandırılmıştır. *Divan* denilen ve birkaç köyün birleşiminden oluşan sisteme muhtemelen yörede büyük kaza merkezlerinin olmamasından dolayı ihtiyaç hissedilmiştir. Köyler arasındaki irtibat, vergi takibi ve diğer bir kısım işlemler *divan* denilen merkezî köyler üzerinden sağlanmıştır. Karabük havalisinde çok sayıda divana tesadüf olunmaktadır. Bazen bir yer adı hem divan ve hem de karye (köy) olarak kaydedilmiştir. Burada bizim için önemli olan husus, gerek divan ve gerekse de köy isimlerinin ezici bir kısmının Türkçe olması ve bunların yörenin Türk yerleşim tarihine ışık tutacak eski bir maziye sahip bulunmalarıdır.

Yukarıda bahsi geçen Karabük havalisi yer adlarının tespitinde Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu Kazasına ait vakıf ve tımar defterlerindeki en eski kayıtlar son derece önem arz etmektedir. Çünkü ilgili dönem itibarıyla Karabük adıyla bir kaza mevcut değildir. Karabük'ün siyasi, sosyal, kültürel tarihi ve elbette ki yer adları da Borlu/Taraklıborlu/Safranbolu Kazasına ait kayıtlar üzerinden takip edilebilmektedir. Adı geçen bu kaza günümüzdeki Safranbolu ilçe toprakları ile Karabük Merkez kazasının tamamını kapsamakta idi. Buna ek olarak doğuda Eflani ilçesi topraklarının da büyük bir bölümünü içine almakta idi. Bu noktada söz konusu kaza bünyesindeki yer adlarının listelenmesi sayesinde Safranbolu, Karabük Merkez ve Eflani ilçelerinin iskân tarihi ele alınmış olmaktadır. Bugün Karabük'e bağlı olan Yenice, Eskipazar ve Ovacık ilçelerini ilgilendiren yer adları ise bu çalışmanın dışında kalmaktadır. Çünkü bu üç ilçenin tarihî verileri Viranşehir ve Yenice gibi diğer kaza birimlerinden çıkmaktadır.

⁴⁷ *Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri* (COA. TD.), No.438, 456.

⁴⁸ *Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri* (İBK. MCO.), No.15, 88a.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

Karabük (Safranbolu Kazası) yer adları incelendiğinde bunlardan bazılarının Oğuz boylarının adını taşıdığı görülmektedir. Kayı, Avşar, Bedil ve Çandır bunların başında gelmektedir. Özellikle Kayıların ve Avşarların Karabük havalisini yurt tutmalarına şaşırmamak gerekir. Çünkü bu büyük ve kalabalık nüfuslu boylar Batı Karadeniz'in genelinde en çok iskân olunmuş topluluklardandır. Bedil adının ise Beydili Oğuz boyuyla ilgili olduğu bilinmektedir. Çandır adı da bu şekilde Oğuzların çavundur/Çavuldur boy adından neşet etmiştir.

Karabük'te karşımıza çıkan diğer bir kısım yer adları ise Türk boy, topluluk ve obalarının isimleriyle (anılmışlar ve o şekilde kayıtlara geçmişlerdir. Bu bağlamda Bürnük, Bulak, Karaca, Çomak, Delüler, Moğul, Manay, Otaşlar, Ödemiş, Saçak, Yağdan, yağluca, Yortan vb. Türkçe yer adları, bölgede Türk topluluklarının iskânına delalet etmelerinden dolayı önemli tapu belgelerindendir.

Selçuklu-Beylikler ve ilk Osmanlı yönetimi yıllarında bölgede hizmette bulunmuş bey ve devlet adamları ile tasavvuf ehli şahısların adları ile kayda geçmiş köylerin sayısı da az değildir. Delü Ali, Devletşah, Hacı Bayram, Doğan, Hasan, İshak, Hüseyin, Yakup, Mahmud Fakih, Sarı Bey, Cüneydler, Sökmen, Tanrıvermiş vb. köy, mezraa, çiftlik isimleri buna dair örnekler arasında gösterilebilir. Bununla bağlantılı olarak yerleşim yerinin teşkili esnasında buraya adını vermiş kurucu bir sülalenin ad, lakap ve künyeleri de yer adlarına yansımıştır. Kadı, Hacı, Fakih, Şahne, Tokadlu, Burunsuz, Gördü, Körpe, Kocacık, Koçak, Konarı, Köse, Küymez vb. adları bu minvalde ele almak mümkündür. Ayrıca bunların bazılarının yine Türk topluluk adlarından türemiş olma ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerekir.

Karabük havalisinde bunların dışındaki birçok yer adı ise daha çok coğrafi tanımlamalarla ilgilidir. Bunların başında Belen, Alın, Çatak, Çukur, Geçit, Tepe, Çal, Göl, Pınar, Su, Bel, Bük, Ova, Öz, Yazı vb. Türkçe tanımlamalardan oluşmuş yer adları gelmektedir. Bu şekil yer adları Karabük'ün yüzyıllar öncesine ait coğrafi özelliklerini yansıtmaya noktasında da dikkat çekici bulunabilir. Buna ek olarak bölgede renklerle (Boz, Bozca, Gök, Ağ, Ak, Akça, Kara, Karaca, Kızıl, Kızılca, Sarı, Sarıca vb.) ilgili yer adları ile bitki ve ağaçlarla (Ağaç, Armut, Kavak, Sorkun, Söğüt, Koz/Ceviz, Pelit vb.) ilgili yer adları da bir yekûn tutmaktadır. Sözü edilen renklerden mürekkep yer adlarında geçen Kızılca, Karaca gibi isimlerin aynı zamanda şahıs ad ya da lakabı olduğunu da burada hatırlatmakta yarar vardır.

Karabük bölgesindeki yer adlarından bir kısmı ise eski dönemlerde inşa edilmiş mimari yapı ve işletmelerle ilgilidir. Bu eserlerin veya yapıların Türkler eliyle oluşturulduğu ya da mevcut durumlarıyla kullanıma sunuldukları bellidir. Cami, Kilise, Gelik, Değirmen, Oluk, Kapı, Kuyu, Saray, Viran, Ağıl vb. isimlendirmeler bu noktada öne çıkmaktadır. Bölgede hayvan isimleriyle ilgili yer adlarının sayısı ise daha azdır. Dana, Öküz, Güvercin gibi isimler buna dair birkaç örnek olarak sunulabilir.

Karabük havalisinde Türk öncesi dönemden kalma az sayıda yer adı da mevcuttur. Bunlar ise yine Türk telaffuz biçimine göre imlâ edilmişlerdir. Mevrük, Melisa gibi adlar bu şekilde ele alınabilir.

Bütün bu yer adları tasnifinden sonra aşağıda Karabük havalisinde (eski Safranbolu Kazası sınırları dâhilinde) 12-15. yüzyıllar aralığında kurulduğu ya da isim aldığı anlaşılan Türkçe divan-köy-mezraa adlarının listesi alfabetik olarak verilmiştir:

Ağaçkilise Divanı, Ağcaviran Köyü, Ağviran Köyü, Akçakilise Köyü, Akçakilise Mezraası, Akpınarcıközü Köyü, Akviran Köyü, Alınviran/Alınvıranı Köyü, Altuntaş Çiftliği/Altuntaş Çiftliği Köyü, Arucak Köyü, Avşar Köyü, Avşar Mezraası, Bedil Divanı/Köyü, Belenviran Köyü, Bostanbükü Köyü, Bozcaarmud/Bozcaemrud Köyü, Bulak Köyü, Bulak-ı Diğer Köyü, Bulak-ı Karaca Köyü, Burunsuzvıranı Köyü, Bürnük Divanı/Köyü, Cüneydler Köyü, Çandırılar/Çandırılı Köyü, Çatak Köyü, Çiftlik Divanı/Çiftlikvıran Köyü, Çomakvıran Köyü, Çukurcak Köyü, Çukurgelik Köyü, Çukurvıran Köyü, Dana Köyü, Değirmencik Köyü, Delü Ali Köyü, Delüler Köyü, Delüler Mezraası, Depecük Köyü, Devletşah/Dolaşa Divanı, Derinçal Köyü/Döşekçal Köyü, Doğan oğlu Hacı Bayram Mezraası, Ermişe Mezraası, Gökvıran Köyü, Göllüvıran Köyü, Gördü Köyü, Güvercinlik Divanı, Hacıağaç Köyü, Hasan veled-i Doğan Mezraası, Hasoluğu Mezraası, İshak ve Hüseyin Mezraası, Kadıbükü Köyü, Kapulu/Kapuluözü Köyü, Karaağaç Köyü

(ve Büyük Karaağaç Köyü), Karacaagaç Köyü, Karaca Köyü, Karamelic Köyü, Karandı/Karandu Köyü, Karapınar Köyü, Kavak Köyü, Kızılbel Divanı/Köyü, Kızılca Köyü/Kızılcahöy Köyü, Kızılcauyu Köyü, Kızılcaviran Köyü, Kocacık Köyü, Koçak/Koçakviran Köyü, Konarı/Konarıközü Köyü, Körpe Köyü, Köşeler Köyü, Küçük Tarhana Köyü, Küymez Divanı, Mahmud Fakih Mezraası, Manay Divanı, Moğul Köyü, Otaşlar Köyü, Ödemiş Köyü, Öküz Divanı/Öküzviran Köyü, Patlak Tarza Köyü, Pelidviran Divanı/Köyü, Pınarcık/Pınarcıközü Köyü, Saçak Köyü, Sancak Köyü, Saraycık Köyü, Sarı Bey Mezraası, Saru Yani Köyü, Sorkuncuk Köyü, Söğütüzeri Köyü, Susandığı Köyü, Şahne Mezraası, Tarhana Divanı/Köyü, Tarza Köyü, Tokadlıviran Divanı/Köyü, Ulugeçüd Köyü, Ulu Tarhana Köyü, Virancık Köyü, Yağdan Köyü, Yağluca Köyü, Yakup Mezraası, Yalacık Köyü, Yazı Köyü, Yortan Köyü.

Karabük havalisinde Türkçe çiftlik, mevki ve arazi adlarının sayısı da bir hayli fazladır. Bunlara dair birkaç örnek vermek yararlı olacaktır: Akkaya Mevkii, Aktaş Mevkii, Alacakaya Mevkii, Bahşayış Çiftliği, Bostanbükü Irmağı, Çakallı Irmağı, Doğan Kayası, Donuzsaray Mevkii, Elekçi Yeri, Fatma Hatun Mevkii, Gördü Kayası, Hacı Fakih Atası Yeri, Hacı Fakih Çiftliği, Kızılca Yaylağı, Kozmeydan Çiftliği, Köprücük Yaylağı, Kuyucak Yaylağı, Mahmud Fakih Atası Yeri, Mustafa Fakih Çiftliği, Öküzovası Yaylağı, Pîr Ahmed Kayası, Saru Şeyh oğlu Demürcü Şeyh Çiftliği, Segid veled-i Temürtaş Yeri, Sökmenağılı Tarlası, Tanrıvermiş Fakih Çiftliği, Tataroğlu Çiftliği, Yürekviran Çiftliği vb.

Bunlardan başka Karabük havalisinde eski Türk topluluklarından, konar-göçer aşiret isimlerinden de birkaç örnek bulmak mümkün olmuştur. Bunlardan Gençlü/Gencelü Yörükleri Cemaati, Kiçibeylü (Kiçü Beylü/Küçük Beyli) Yörükleri Cemaati ve Targıllu (n.d. Koyunlu) Cemaati zikre şayandır. Bu Türk toplulukları 16. yüzyılda da halen konar-göçer yaşam biçimlerini muhafaza etmekte idiler.

Günümüzde Karabük-Safranbolu-Eflani çevrelerinde varlığı tespit edilebilen bir kısım mevki adlarının da büyük bölümünün mazisinin birkaç asır öncesine indiği anlaşıyor. Nitekim bunlardan Adalar Sırtı, Alakarga, Avşar Yaylası, Bakacakbaşı Sırtı, Batak Mevkii, Bürnük Tepesi, Cebecioğlu Sırtı, Çatakdag Sırtı, Çiğil Tepesi, Erenler Sırtı, Eskicami Yanı, Gökkayalar Sırtı, Hâbiller, Halaçköy, Kandanuş Tepesi, Karaağaçaltı Düzü, Kara Aslan Mevkii, Karlı, Kayı Erenleri Tepesi, Kızgüvendiği Tepe, Mezarlıkbaşı Tepesi, Sarıdede Tepesi, Sipahi, Türbe Sırtı, Türbe Tepesi, Yaykıl Tepesi, Yörük Tepesi vb. mevki isimleri Türkçe olup, bunların birkaç asır öncesinden buyana aynı imlâ ile kullanıla geldikleri belli olmaktadır. Söz konusu bu mevki isimlerinin de Türk topluluk ve boy isimleriyle, şahıslarla, coğrafi tanımlamalarla veya diğer tarihî-sosyal hatıralarla ilgisi ortadadır.

Sonuç

Karabük’te Türk fetih süreci ve bölge iskân tarihi üzerine yapılmış olan bu çalışma günümüzde Karabük iline bağlı Merkez kazası ile Safranbolu ilçesinin tamamını ve Eflani ilçesinin de batı, güney ve kuzey taraflarını içine almıştır. Bu çalışma ile Karabük yöresinin Türk fetih sürecinin Selçuklularla başladığı, Çobanoğulları ile devam ettiği, Candaroğulları Beyliği yönetimi ile Türkleşme ve İslamlaşmanın büyük oranda tamamlandığı ve bölgede Osmanlı egemenliğinin başlamasıyla birlikte ise sosyal nizamın daha ciddi manada teşkil edildiği gerçeği ortaya konulmuştur.

Karabük havalisi son sekiz asırlık zaman dilimi zarfında Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar eliyle kesif şekilde vuku bulan bir Türk iskânına sahne olmuştur. Adı geçen bölgenin önemli bir kısmı dağlık ve engebeli araziler üzerinde dağınık yerleşmelere ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle gerek Safranbolu gerek Karabük Merkez ve gerekse de Eflani ilçe toprakları çok sayıda muhtarlık ve bunlara bağlı mahalleyi bünyesinde barındırmaktadır. Bunların hepsi de doğal olarak bir isimle anılmaktadır. Karabük yöresi Türk iskân tarihinin en önemli belgeleri ve tapu senetleri olan bu yer adlarının yüzde 95'i Türkçedir. Bu oran Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bunun alt yapısını Karabük havalisine Selçuklular, Çobanoğulları ve özellikle de 13. yüzyıldaki Moğol istilas ı yıllarında çok sayıda Türk topluluğunun, boy ve aşiretin ya da bunlara bağlı küçük grupların gelip yurt tutmasında aramak gerekir.

Karabük'te Türk İskânı ve Türkçe Yer Adları

Sonuç olarak denilebilir ki bugün Safranbolu, Karabük Merkez ve Eflani ilçelerine bağlı olan köylerin ezici bir çoğunluğu yedi-sekiz asır öncesinde Türkler tarafından kurulmuş, bunlar uzun bir süreç zarfında Türkler eliyle iskâna tâbi tutulmuş ve Türkçe adlarla kayda geçirilerek geleceğe miras bırakılmışlardır. Bu köylerin büyük bir kısmı aynı isimlerle veya küçük değişimlerle halen Karabük Merkez kazası ile Safranbolu ve Eflani ilçelerine bağlı olarak varlıklarını korumaktadırlar. Bölge Türk iskân tarihinin ortaya konulması bakımından köy, mahalle, mezraa, yayla, kışla, akarsu, ova, dağ, dere, tepe ve diğer bütün mevki adlarının toplu bir şekilde listelenmesi, devamında ise bunların ilmî bir tahlile tabi tutulmasında yarar vardır. Bu çalışma ile söz konusu hacimli faaliyete bir nebze de olsa katkı sağlanmış, Karabük-Safranbolu-Eflani yörelerinin tarihi, kültürü, sosyal ve iktisadi yapısı üzerine yeni çalışmalar açısından da alt yapı oluşturulmuştur. Sözü edilen bu Türkçe isimlerin bundan sonraki süreçte aynen muhafaza edilmesi ve küçük gerekçelerle değiştirilmemesi temenni olunmaktadır.

Kaynakça

438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) II. nşr. Ahmet Özkılıç vd. Ankara: BDAGM Yayınları, 1. Basım, 1994.

Anadolu Vilâyeti Muhasebe Defteri. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri (COA. TD.), No.438.

Anna Komnena. *Alexiad/Malazgirt'in Sonrası*. çev. Bilge Umar, İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1996.

Bolu Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri (COA. TD.), No.51.

Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri. İstanbul Büyükşehir Belediye Kütüphanesi (İBK. MCO.), No.15.

Bolu Sancağı Vakıf Tahrir Defteri. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Tapu Kadastro genel Müdürlüğü Defteri (COA. TK.GM.d.), No.382.

Cahen, Claude. *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*. çev. Yıldız Moran, İstanbul: E yayınları, 1979.

Defter-i Mufassal-ı Livâ-i Bolu, Cild-i Sâni. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-i Kadîme Tapu-Tahrir Defteri (TKGM.KK.TT.d.), No.39-95/19.

Ebû'l-Ferec Tarihi, II, çev. Ö. Rıza Doğrul, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1999.

Ioannes Kinnamos. *Historia (Ioannes Kinnamos'un Historiası)*. çev. Işın Demirkent, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2001.

İbn Battûta, Ebû Abdullah Muhammed Tancî. *İbn Battûta Seyahatnamesi*. çev. A. Sait Aykut İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2014, 304.

İbn Bibi. *el-Evamirü'l-Alaiye Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçukname)* I. çev. Mürsel Öztürk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.

Koç, Yunus. "İskân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ek 1/649-650. Ankara: TDV Yayınları, 2016.

Mikhael Attaleiates. *Tarih*. çev. Bilge Umar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Cevdet Yakupoğlu

Nikephoros Bryennios. *Tarihin Özü*. çev. Bilge Umar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.

Niketas Khoniates. *Historia*. çev. Fikret Işıltan, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

O City of Byzantium, Annals of Niketas Choniates. trns. Harry J. Magoulias, Detroit: Wayne State University Press, 1984.

Son Teşkilatı Mülkiyede Köylerimizin Adları. Ankara: İç İşleri Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1928.

Süryanî Patrik Mihail'in Vakainamesi, İkinci Kısım (1042-1195). çev. H. D. Andreasyan, Ankara: 1944.

Taş, K. Ziya. "Fatih Devrine Ait Bir Tahrir Defteri". *Osmanlı Tarih Araştırmaları Dergisi* 7 (1996), 427-471.

Turan, Osman. *Selçuklular Zamanında Türkiye*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 3. Basım, 1993.

Yakupoğlu, Cevdet. *Bartın Vakıfları (1214-1514)*. Bartın: Bartın Valiliği Yayınları, 1. Basım, 2010.

Yakupoğlu, Cevdet. *Kuzeybatı Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Tarihi (Kastamonu-Sinop-Çankırı-Bolu) XIII-XV. Yüzyıllar*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2. Basım, 2023.

Yakupoğlu, Cevdet. "Selçuklu Uc Beylerbeyi Çobanoğlu Yavlak Arslan'ı Kim Öldürdü?", *Kastamonu Tarihi Araştırmaları (Şehir-Toplum-Ekonomi)-Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. Yılına Armağan*, ed. Şerif Demir-Orçun Nalezen, Ankara: Berikan Yayınevi, 1. Basım, 2023, 83-116.

Yakupoğlu, Cevdet- Musalı, Namiq. "Çobanoğulları Uc Beyliği Dönemine Ait Gideros Fetihnamesi (683/1284): Çeviri ve Değerlendirme". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 37/63 (2018), 97-98.

Yakupoğlu, Cevdet. "Candaroğulları Beyliği". *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, ed. Haşim Şahin Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2016, 409-425.